В. Мякотинъ—„Очерки соціальной исторіи Малороссіи. „Русское Богатство“, 1912 г. кн. VIII—IX.

Цікава праця д. Мякотіна з історії України дає цінний вклад в нашу історичну науку, як спроба пояснити ті наслідки, що мало в політичному й соціяльному житті українського народа повстання Б. Хмельницького.

Повстання те, як відомо, не було ділом самої козацької верстви: воно охопило широкі круги народні і справді стало рухом народнім, навіть більше—всенароднім, бо прилучилися до його й вищі стани, українська шляхта й духовенство. Представники цих станів і стояли здебільшого на чолі повстання і надали йому були навіть де-яку станову закраску, забуваючи в умовах з сусідніми державами про інтереси найдужчої маси повстанців, селянства. З другого боку, ця маса сама завела своїх ватажків в соціяльних стосунках туди, куди вони й не збірались заходити. Досить того, що коли повстання скінчилося прилученням до московського царства, то старий лад на Україні, з його панським правом зруйновано, або, як пишеться в де-яких старих документах те право „козацькою де шаблею єсть скасовано“.

Д. Мякотин робить аналіз цього нового „права“. Насамперед з політичного боку Україна не просто з-під Польщі перейшла під Москву, а зробила це на певних умовах, дарма, що ці умови не скрізь додержано й визначено в подробицях. На думку автора первістний звязок між Україною та Москвою не був навіть династичною унією, тільки васальними стосунками, на зразок Волощини до Туреччини. По-за грошовим внеском до московського скарбу, Україна задержувала повну незалежність і самостійність у своїх хатніх справах. З соціяльного боку, повстання принесло, як згадано вже, скасування „шаблею козацькою“ старого права й новий уклад соціяльних стосунків. Недобитки шляхти сами по собі не мали вже ваги; „товариство“ і „поспільство“ не були між собою розмежовані сталими перегородками; обьєднання їхнє ще більш підкреслювалося спільним урядом (сотня, полк, гетьманство), виборним з найнижчих рангів аж до гетьманського. Це був зародок щиро демократичного ладу, поставленого на основах волі й рівности. Поспільство було вільне особисто й що до маєтків і брало участь у державних справах, вибіраючи уряди. Лад цей не був установлений якими небудь законами, а самою практикою, що ще ждала свого затверження шляхом довгої традиції. На жаль, не діждалась...

Новий лад заводився серед безупинних чвар, що довели незабаром до знаменитої „Руїни“, і це не сприяло тому, щоб він послідовно розвивався з означених основ або навіть твердо став на них. Потроху уряди визволяються од своєї залежности від людности, потроху старшина вибивається на вищий щабель і складає новий „командующій классъ“. „На первыхъ же шагахъ новой жизни Малороссіи, —кінчає свою працю д. Мякотин,—въ ней стала такимъ образомъ рядомъ съ остатками прежняго владѣльческаго класса складываться въ лицѣ старшины и все больше сливавшагося съ нею „значного товариства“ и новая группа владѣльцевъ имѣній или, говоря тогдашнимъ языкомъ, „державцевъ маєтностей“. Почалися знов старі позви—між вільним селом та паном, ті позви, які ніби-то вже розрубало було народнє повстання й скасувало „шаблею козацькою“.

На цьому вриваються нариси д. Мякотина, що читаються з неослабним інтересом од початку до кінця. Автор для ілюстрації своїх тез дає чимало активного матеріялу, яким влучно орудує. Можна завважити тільки де-які помилки в перекладі поодиноких слів з того матеріялу. Так „овшем“ (VIII, 155 і XI, 194) не значить—„напротивъ“ або „но“; „гамуючи“ (X, 95) треба перекласти не „порицая“, а „останавливая“, „удерживая“; „зайшлий“ (XI, 191)—краще „пришлый“, а не „зашедшій“; „привлащаючи“ (XI, 193)—„присваивая“, а не „умножая“ і т. ин.

Р—л.

—